

MILITÄRGESCHICHTE

(Német Demokratikus Köztársaság) 1979

Az NDK Hadtörténelmi Intézete tudományos folyóiratának gazdag tematikájú 1979-es évfolyamáról szólva első helyen kell említenünk, hogy *Siegfried Höppner* a 2. és 3. számban a Magyar Tanácsköztársaságnak a nemzetközi ellenforradalom ellen vívott honvédó harcairól tette közzé tanulmányait.

A német hadtörténelemmel kapcsolatosan *Helmut Schnitter* a 3. számban megjelent közleményében azt elemzi, hogyan ábrázolja az NDK marxista-leninista történelmi és hadtörténelmi irodalma a 17—18. századi brandenburgi-porosz hadügyet. Kiemeli e kérdés fontosságát, mivel a Hohenzollern-uralkodók állama, hadserege és az ezekkel vívott háborúk a 17—18. században döntően befolyásolták a német nép életét, valamint a külkapcsolatokat. Ugyanakkor az akkoriban fogant hadelméleti és hadpolitikai gondolatok reakciós katonai hagyományként hosszan tartó jellegűek, amelyekkel elemző írásaikban már a marxizmus-leninizmus klasszikusai szembesálltak.

Az 1. számban *Felix Brandt* a Habsburg-hatalom és a Francia Királyság 1494—1559 között vívott itáliai háborúiból kiemelkedő 1525. február 24-i páviai csatát elemzi. Ez alapján közleményében kimutatja, hogy a középkori nemesi lovaghadssereg arra az időre már idejét múlt, megnövekedett a zsoldos gyalogság, a tüzérvesszerek, valamint a városok megerősítésének a szerepe.

A városerődítési műszaki munkálatok 16—18. századi fejlődését *Eva Papke* és *Rudolf Quaiser* Magdeburg erődítményének a példáján szintén az 1. számban mutatja be. Részletesen elemzik közleményükben, miként fejlődött ki a korábbi várfalakból, tornyokból és árkokból a rondellák és első külső védművek építésén át a porosz állam legjelentősebb 18. századi erődje.

A 18. századi porosz állam hadseregének a Habsburg-seregek ellen a hétéves (harmadik sziléziai) háborúban vívott egyik legnagyobb, 1760. november 3-i torgauai csatáját vizsgálja *Helmut Schnitter* a 2. számban. Közleményében a legendáktól megtisztított képet ábrázolja. Rámutat, hogy szervezésileg, kiképzésben, vezetésben és haditechnikai téren nem volt jelentős különbség a Habsburg- és porosz hadsereg között. Eltérést jelentett azonban, hogy főparancsnokként II. Frigyes maga állt a porosz hadak élén

Mária Terézia hadvezéreivel szemben, és ez a meggyorsított döntés előnyével járt. Ez mutatkozott meg a torgauai csatában is, amikor II. Frigyes ketté osztotta hadseregét és a szárnyakon elhelyezett tüzeresség fokozott támogatásával két oldalról támadta meg az ellenséget. II. Frigyes a ferde hadrend fenti tágabb értelmű alkalmazásával a hagyományos feudális vonalharcazat fejlődésének utolsó lépcsőfokát érte el.

A polgári hadtudománnyal kapcsolatosan *Andrée Türpe* tanulmányáról kell szólnunk, amely az 5. számban „Carl von Clausewitz és kora filozófiájának viszonya” címmel jelent meg. Már bevezetőben leszögezi, hogy Clausewitz maradandó érdeme a filozófiában kibontakozó dialektika hadelméleti alkalmazása. Hatott rá a francia és német felvilágosodás, Kant, Fichte és főleg Hegel, ahogyan a szerző a szövegelemzés módszerével kimutatja, de Clausewitz önálló elméletet állított fel a háborúról. Nézetét egyrészt a háborús összeütközések történelmi tapasztalataiból, másrészt a háború belső összefüggéseken alapuló fogalmából vezette le materialista ismeretelméleti és dialektikus módszertani vonásokkal. Így jutott el addig, hogy a háborút a társadalmi élet történelmi jelenségeként fogja fel, amelynek jellegét a politika határozza meg.

A haditechnika területére visz el bennünket *Günter Thiede*, aki szintén az 5. számban ismerteti az 1870/71-es francia-porosz háború után kifejlesztett M—71 (Mauser) típusú kézi lőfegyvert.

Reinhard Brühl a 2. számban az imperialista Német Császárságnak az 1900-as kínai boxerlázadás leverésében bevett „keletázsiai expedíciós hadteste” példáján elemzi a tengerentúli erők felépítését és eljuttatását. 1900. július 9-én mozgósították a hadsereg valamennyi fegyverneméből és szakszolgálatából újonnan felállított hadtestet: 4 gyalogezredet, 1 lovasezredet, 1 tábóri tüzerézredet, 1 nehéz táboritüzer-üteget, 1 műszaki zászlóaljat, 1 vasútépítő századot, 1 táviróosztagot, 1 egészségügyi századot, 1 lőszerszállító osztagot, a trént és a hadtápot. Az alakulatok július 27. és augusztus 4. között hajóztak be, majd augusztus 12-én erősítésként még utánuk küldtek további 2 gyalogezredet, 1 tábóri tüzerosztályt, 1 nehéz táboritüzer-üteget, 1 műszaki századot és 2 vasút-

építő századot. A mintegy 22 000 főt 1901 májusig bevetették a „büntetőexpedíciókban”. Így a német hadvezetés az új haditechnika harcserű kipróbálásán túl jelentős tapasztalatokat szerzett nagy létszámú alakulat tengeren túra juttatásában, felépítésének célszerűségében és bevetési módzataiban.

Ugyancsak a 2. számban *Horst Kühne* közleményében az afrikai német gyarmatokon 1884-ben felállított „császári védkötelekeknek” (Kaiserliche Schutztruppen) az első világháborúig tartó irtóhadjáratait, a szociáldemokrata parlamenti frakció ezek elleni fellépéseit és a gyarmati militarizmus elítélését teszi vizsgálat tárgyává.

Az antimilitarista harc korábbi megnyilvánulásairól, az 1870-es francia-porosz háborúban Sedan mellett bekövetkezett francia kapituláció hivatalos német megünneplése elleni szociáldemokrata megmozdulásokról, amelyek 1895-ben voltak a legjelentősebbek, a 6. számban *Gerhard Birk* és *Bernhard Weissel* publikált közös közleményét.

A két világháború közti német hadtörténelemmel kapcsolatosan az 5. számban *Dieter Dreetz* és *Heinz Sperling* jelentős okmányokat tesz közzé a birodalmi véderőnek (Reichswehr) az 1923/24-es gazdasági megszilárdulásban játszott közreműködéséről. *Otto Gessler* birodalmi véderőminiszter 1924. szeptember 11-i emlékirata és annak mellékletei új bepillantást tesznek lehetővé abba a folyamatba, ahogyan a vezető katonák a monopolburzsoázia politikai hatalmának gazdasági vonatkozású megszilárdításán is fáradoztak.

Az 1. számban *Kurt Finker* és *Bernhard Mahlke* a német munkásmozgalomban az 1920-as évek végén a véderőről folyt vitát elemzi közös közleményében. Az NKP 1927. június 16-i határozata megállapította, hogy az imperialista háborúk még nem elkerülhetőek, csak az imperialista uralom megdöntése teszi lehetővé a háborúból való kiválást, ezért polgárháborút kell szembeállítani az imperialista háborúval. Ebből az alapállásból a kommunisták ellenezték a német újrafelfegyverkezést. Az NSZDP a circalóépítési programmal kapcsolatosan az 1929. május 26–31. között tartott pártkongresszuson foglalkozott a véderőkérdéssel, és ez végül is a német burzsoázia újrafelfegyverkezési programjának többségi elfogadásához vezetett, bár a szociáldemokraták zöme harmadik utas megoldást keresett.

A fasiszta belső elnyomás vonatkozásában jelentős momentummal, az SS-nek pártszervezetből állami szervvé válásá-

val kapcsolatos fontos okmánypublicációt tett közzé a 6. számban *Volker Ernst* „A Reichswehr- és az SS-vezetés együttműködése a fegyveres SS 1934 végi felállításakor” címmel.

Hans-Georg Kampe a 3. számban a Csehszlovákia elleni 1938-as fasiszta német agresszió hirodástechnikai előkészületeiről a posta- és hirodásügyi minisztérium levéltári anyaga alapján közöl fontos részleteket közleményében.

Ugyancsak a 3. számban jelent meg *Dietrich Eichholtz* tanulmánya „A fasiszta német imperializmus gazdaságpolitikája és stratégiája a Dnyeper–Donyeciparvidéken 1941–43-ban” címmel. Ebben részletes elemzéssel mutatja ki, hogyan hoztak működésbe a német monopóliumok és a felső katonai vezetés átfogó állammonopolista mechanizmust e területen, miután az a fasiszta hódítók kezébe került, hogy a helyi termelési potenciált a német hadigépezet és hadigazdaság számára hasznosítsák.

Szintén a 3. számban írt tanulmányt *Manfred Menger* Németország és Finnország 1944 őszi katonapolitikai viszonyáról, amikor a labilis szövetségi kapcsolatok katonai szembenállássá változtak. 1944. augusztus 25-én ugyanis a finn kormány fegyverszüneti tárgyalásokat kezdeményezett a Szovjetunióval, szeptember 2-án pedig, a diplomáciai kapcsolatokat megszakítva, távozásra szólította fel az országban állomásozó német haderőt. A finn katonai vezetők azonban a német csapatok elleni hadműveletek lehetőség szerinti késletetésére törekedtek, míg a németek Finnország kiválásának megakadályozását tűzték ki célul. Finn alakulatok 1944. szeptember 22-t követően, a Szövetséges (Szovjet) Ellenőrző Bizottság Helsinkibe érkezése után léptek akcióba a németek ellen, amit szovjet támadás segített. Németellenes finn hadüzenetre azonban csak 1945 márciusában került sor, de a korábbi harctevékenységre tekintettel 1944. szeptember 15-i, visszamenőleges hatállyal.

A második világháború további részterületei közül a 3. számban *Olaf Groehler* az 1944. szeptember 12–október 21. közti aacheni csatáról, *Horst Giertz* az 1945. április 20–május 2. közti berlini csatáról tett közzé figyelemre méltó közleményt.

Az NDK hadügyével kapcsolatos íráskor élére *Werner Hübnernek* az 1. számban megjelent tanulmánya kívánkozik, amelyet az NSZEP-nak a VIII. kongresszusa után a szocialista honvédelmi nevelésben betöltött vezető szerepéről írt.

Ehhez csatlakozik *Ernst Hampf* 4. számbeli tanulmánya az NDK Nemzeti Néphadserege történelmi fejlődéséről és feladatairól. Ugyanebben a számban *Heinz Lustig* és *Dieter Postier* a Nemzeti Néphadsereg harcokocsapatai, *Karl Horn*, *Gerhard Markowsky* és *Horst Sternkopf* a határőr csapatok, *Wilhelm Ehm* pedig a Népi Haditengerészet fejlődését vizsgálta fel.

Fontos elméleti kérdést, az ember és a technika viszonyát elemzi a hadügy szempontjából a 2. számban megjelent tanulmányában *Hans Wiesner*.

A 4. számban *Paul Heider* tanulmánya az NDK és haderői katonai hagyományait vizsgálja a folyamatosság és keletkezés dialektikájában. E kérdéskört folytatva, *Siegfried Heinze* az 5. számban külön tanulmányt szentel az egységtörténet kutatásának és propagálásának, a katonai hagyományápolás e kiemelkedően fontos keretének.

A hagyományápoláshoz kapcsolódva a 6. számban *Monika Leuschner* Josef Zettlernek (1904—1974), az egykori bányásznak, a spanyol polgárháború internacionalista *Edgar André* zászlóaljja kommunista kommisszárjának, a második világháborús szovjet hírszerzőnek, az NDK Népi Rendőrsége politikai osztályvezetőjének, végül a Nemzetvédelmi Minisztérium politikai főcsoportfőnökének életét idézi fel közleményében.

Az 1. számban *Siegfried Gehler* egy másik kommunista életutat vázol fel közleményében. Bemutatja *Walter Steffens*-nek (1903—1968), az egykori péknek, majd hajófűtőnek, a német és cseh munkásmozgalmak harcosának, a spanyol polgárháború internacionalistájának, a szovjet Vörös Hadsereg soraiban küzdő katonának, végül az NDK Népi Rendőrsége Tengerészeti Iskolája parancsnokának életét.

A hagyományápolás másik területét öleli fel *Wolf Gerhardt* közleménye a 4. számban, amely a Kleinmachow-ban álló szovjet páncélos emlékmű történetét ismerteti.

Az internacionalizmust hangsúlyozza *Oleg Leonyidovics Zarin* ugyanebben a számban megjelent közleménye a németországi szovjet hadseregcsoport és az NDK Nemzeti Néphadserege fegyverbarátságáról.

Az NDK Nemzeti Néphadseregének és a Lengyel Hadseregnek a fegyverbarátságát szintén a 4. számban *Karl Greese*, *Peter Schramm* és *Alfred Voerster* történelmi folyamatában elemzi.

A 6. számban *Wolfgang Jahn* közleményben tekinti át az NDK Nemzeti Néphadserege 1959-ben alapított *Friedrich Engels* Katonai Akadémiájának két évtizedes fejlődését.

Ugyancsak a 6. számban *Werner Franz* közleményben ismerteti az NDK Munkásőrségének soraiban kibontakozott szocialista versenymozgalmat.

Az egyetemes hadtörténelmi témákra áttérve, először *Kurt Holzappel* tanulmányáról szólunk, amely a 2. számban „*Lazare Carnot — politika és hadvezetés a francia forradalomban 1792—1794*” címmel jelent meg. A szerző a legendától megtisztítva mutatja be Carnot szerepét a totális mozgósítás elrendelésében, a támadó harcászat bevezetésében, az oszlopnak nevezett új harcászati egység megteremtésében, az ezekből felépülő és két gyalogdandárból, két lovasezredből, egy tüzérvetegből álló 9000 fős hadosztály egységes haditerv szerinti tömeges támadásának és az ellenség sétverés utáni üldözésének kidolgozásában, amelyet a Jóléti Bizottság katonailag legjobban képzett tagjaként játszott.

Szintén a 2. számban jelent meg *Jozsif Ille* „*A bolgár nép az 1877/78-as orosz-török háborúban*” című tanulmánya. Az oszmán-török birodalom belső válságának és a bolgár nép 1876-os áprilisi népfelkelése brutális vérbefojtásának felidézése után a szerző a mindkét részről igazságtalan orosz-török háborút vázolja fel. Hozzáteszi azonban, hogy a háborúnak a kimenetele lehetővé tette a bolgár nép felszabadulását az oszmán-török uralom alól. Ezért a bolgár nép aktív támogatásban részesítette a bevonuló orosz csapatokat a csapatfelderítés, a hírszerzés, a fegyveres harcban való önkéntes részvétel és a hadsereg ellátása területén. Így a bolgár nép az e háború következtében való felszabadulásának nem csupán tárgya, hanem — az orosz hadsereg szövetségeseiként — aktív részese volt.

A haditechnika köréből ugyancsak a 2. számban jelent meg *Richard Lakowski* közleménye a tengeralattjáróknak a 20. század elejéig tartó korai fejlődéstörténetéről.

Az 5. számban *Heinz Lemke* közleményében a központi hatalmaknak egy lengyel hadsereg felállítására irányuló első világháborús terveivel foglalkozik. Az osztrák—magyar hadvezetés, bízva az orosz csapatok elleni sikerben, Orosz—Lengyelországgal kapcsolatban már 1914-ben felvetette a lakosság hadba állítását. E gondolat eredetileg az 1905/6-os forra-

dalom után Galíciába menekült Pilsudskitól, a Lengyel Szocialista Párt Forradalmi Frakciójának vezetőjétől származott, aki több ezer társa élén csatlakozott az osztrák—magyar hadakhoz. A lakosság tömeges hozzááramlása azonban a bevonulás után elmaradt. A német hadvezetés kezdetben idegenkedett egy orosz—lengyelországi hadsereg felállításától. Bár a lakosságot igyekezett felkelésre ösztönözni, Pilsudski légióit a Legfelsőbb Főparancsnokság alá rendelte. A Bruszilov-offenzíva és Románia hadbalépése után megváltozott a helyzet, a központi hatalmak 1916-ban proklamálták az önálló Lengyelországot és megegyeztek egy lengyel hadsereg felállításában. A német toborzási felhívás azonban érdektelenségbe fulladt. Ezen még az osztrák—magyar hadsereg kötelékébe tartozó lengyel segélyhadtestnek a két német-lengyel fő-kormányzóságba való áthelyezése sem segített. A hadihelyzet alakulása következtében azután levették ezt a kérdést a napirendről.

Nyikolaj Fjodorovics Bugaj a szovjet-hatalom kiemelkedő harcosai közül közleményeiben az 1. számban Szergej Mironovics Kirovot (1886—1934), a kiváló hadszervezőt, hadvezért és államférfit, az 5. számban Dmitrij Andrejevics Furmanovot (1891—1926), a Nagy Októberi Szocialista Forradalom és a polgárháború kimagasló teljesítményeket felmutatott parancsnokát, a 6. számban pedig Szergej Ivanovics Guszevet (1874—1933), a szocialista hadügy egyik megteremtőjét, a kiváló katonát és katonai teoretikust mutatja be.

A második világháború első szakaszát, az 1939 szeptemberétől 1940 tavaszáig tartott „furcsa háborút” elemzi a 3. számban megjelent tanulmányában *Gerhart Hass*. Rámutat, hogy a brit és francia imperialisták abban az időben abban reménykedtek, hogy az imperialista háború szocializmusellenes keresztshadjárattá változhat, ugyanakkor a Szovjetunió szétverése során a fasiszta Németország olyan súlyos veszteségeket szenved, hogy világoralmi céljait a többi területen feladni kényszerül.

Ljubomir Valev tanulmánya a 6. számban a szovjet haderőnek az 1944 május—szeptember közti, a Balkán félszigeten végrehajtott támadó hadműveletét és a bulgáriai forradalmi válságot vizsgálja. Részletezi a szovjet diplomáciának Bulgáriát a fasiszta Németországról leválasztani kívánó lépéseit, a bolgár ellenállási mozgalom rohamos fellendülésének adatait, a bolgár kormány ez ellen irányuló belső elnyomó intézkedéseit, az 1944.

szeptember 5-i szovjet hadüzenet okait, a bevonuló szovjet csapatok lelkes fogadtatását, a népi felkelés rohamos terjedését, a monarchofasiszta rendszer szeptember 9-i megdöntését.

Ugyancsak a 6. számban *Leszek Grot* az új típusú lengyel hadsereg második világháború alatti megszületését és fejlődését elemző tanulmányt tett közzé. A szerző leszögezi, hogy a fasiszta Németország 1939. szeptember 1-i támadását követően Lengyelország igazságos honvédő háborút vívott és a vereség ellenére nem tette le a fegyvert. A felszabadító harc szempontjából fontos tény volt, hogy a Szovjetunió lehetővé tette lengyel alakulatoknak területén való felállítását, amelyekből 1944-ben létrejött a szovjetunióbeli Lengyel Hadsereg. Ez részt vett a felszabadító harcokban és osztálykorlátok nélküli, valódi néphadsereg volt, amely jelentős szerepet játszott a demokratikus lengyel állam társadalmi-politikai életében is.

A Lengyel Néphadseregnek a szocializmus építése idejére eső fejlődését *Florian Siwicki* rajzolja meg a 2. számban megjelent tanulmányában. Elemzően szól a honvédelemben, a szocialista építőmunkában és az ENSZ-erők kötelékéeként a béke biztosításában játszott fontos szerepről.

Az imperialista katonai tömbök politikája elleni második világháború után vívott harc eredményeit *Eberhard Heidmann* elemzi a 6. számban megjelent tanulmányában. Összegzőként megállapítja, hogy lehetséges volt véget vetni helyi háborúknak, elhárítani fenyegető fegyveres összeütközéseket és fokozatosan sikerült érvényesíteni a békés egymás mellett élés és az enyhülés politikáját, ezzel pedig kedvezőbb lehetőségeket teremteni a nemzetközi munkásmozgalom és a nemzeti függetlenségi mozgalmak fejlődése számára.

A békéért és biztonsáért vívott politikai harc sikereként az agresszió meghatározásáról elfogadott 1974. december 14-i ENSZ-határozatot a 3. számban *Herbert Kröger* tanulmánya ismerteti. Bemutatja azt a történelmi utat, amely a Szovjetunió, a többi szocialista ország és a békeszerető erők küzdelmének eredményeként elvezetett a világ államainak egységes felfogását tükröző dekrétum megszületéséig.

A kubai forradalmi fegyveres erők 1963-ig tartó fejlődési szakasza képezi *Max Zeuske* 1. számbeli tanulmányának a tárgyát. Részletesen elemzi a szocialista honvédelmi rendszer amerikai föl-

dön való kiépítésének első lépéseit és eredményeit.

Több írás foglalkozik a NATO-val. *Wolfgang Roschlau* tanulmánya a 2. számban a rugalmas reagálás stratégiájának kialakulását és a NATO-haderők hatvanas évekbeli fejlődésének fő irányait elemzi. *Eberhard Heidmann* és *Lothar Schröter* közleménye az 5. számban a főbb NATO-hatalmak belső elnyomó mechanizmusának hetvenes évekbeli kiépítését vizsgálja. Ugyancsak az 5. számban *Albrecht Charisius* tanulmánya a NATO új fejlődési szakaszát, az 1973/74 óta erőltetett fegyverkezést, a fegyveres erőknek a politikai nyomáshoz és zsaroláshoz való felhasználását, a szocialista országok és nemzeti felszabadító mozgalmak elleni közvetlen fegyveres fellépésre irányuló előkészületeket részletezi.

Tibor Dobias a 4. számban megjelent tanulmányában az NSZK szocializmusellenes hadpolitikájának fejlődését tekinti át az 1949-es államalapítástól napjainkig. Fontos részterületet, a CDU/CSU kormánypártnak az NSZK terjeszkedő külpolitikáját szolgáló 1961—1969 közti NATO-politikáját vázolja fel *Karl-Heinz Streller* tanulmánya az 1. számban.

Befejezésül felhívjuk még a figyelmet a valamennyi számban jelenlevő gazdag recenziós részre, amelyben helyet kapott *Godó Ágnes* Magyar-lengyel kapcsolatok a II. világháborúban (Budapest, 1976). *Györkei Jenő* Magyar önkéntesek a spanyol polgárháborúban (Budapest, 1977) és *Farkas Márton — Józsa Antal* Az első világháború és a forradalmak képei (Budapest, 1977) című könyvének ismertetése is.

Zachar József